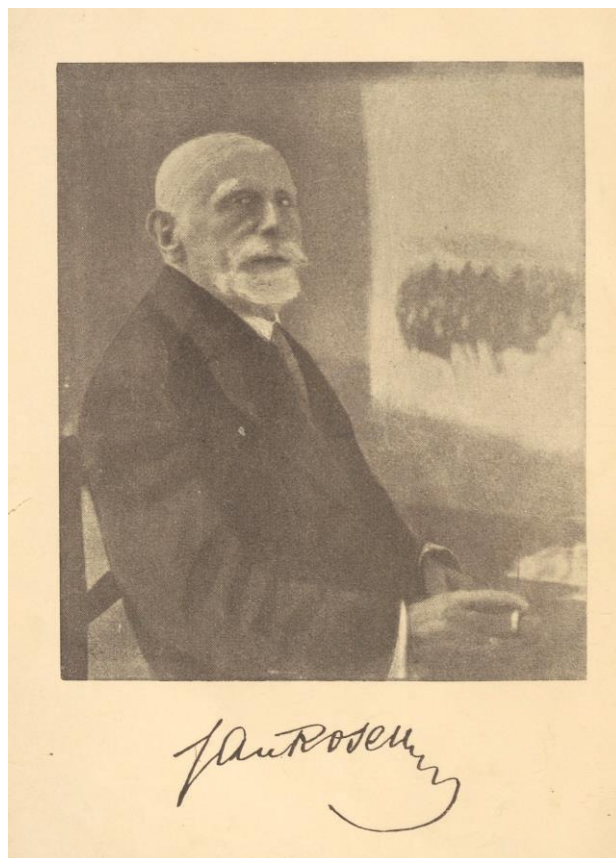

LOSY OBRAZÓW JANA ROSENA (1854–1936) ZE ZBIORÓW MUZEUM POCZTY I TELEKOMUNIKACJI WE WROCŁAWIU

TOMASZ SUMA

Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu liczą obecnie ponad milion dwieście tysięcy eksponatów, co sprawia, że jest ono jednym z najzasobniejszych muzeów w Polsce. Wspomniane zbiory są jednak mało znane badaczom, podobnie jak wciąż nieodkryta jest barwna przeszłość i niezwykle dzieje samej instytucji, która w 2021 r. obchodzić będzie jubileusz 100-lecia działalności. Muzeum Poczty i Telekomunikacji, pozostające od początku swej działalności (utworzone w 1921 r. w Warszawie, od 1956 r. mieści się we Wrocławiu) muzeum resortowym Ministerstwa Poczty i Telegrafów, od 1999 r. zaś instytucją kultury samorządu województwa dolnośląskiego, gromadzi pamiątki i dokumentuje działalność historyczną, społeczną, związkową, gospodarczą i polityczną polskiej poczty oraz osiągnięcia i rozwój telegrafii i telefonii, tworząc jedyną w swoim rodzaju kolekcję specjalistyczną.

Jan Rosen. Źródło: Jan Rosen, *Wspomnienia (1860–1925)*, spisała Anna Leo, Warszawa 1933, s. 2

Na zbiory Muzeum składają się nie tylko dokumenty historyczne (XVI–XXI w.), fotografie, druki pocztowe (XIX–XXI w.), mundury, sztandary, medale, pieczęcie pocztowe (XVIII–XX w.), wyposażenie urzędów pocztowych, pojazdy pocztowe (w tym dylizanse), skrzynki pocztowe, telefony, telegrafy, detefony, sprzęt fonograficzny, znaczki pocztowe (polskie i zagraniczne, od najstarszych po najnowsze) oraz ich projekty, matryce, prammatryce i autografy, plakaty, projekty budownictwa pocztowego z XIX w., lecz także grafika i malarstwo. Głównym kryterium pozyskania eksponatów do Muzeum było to, że zawierały motywy związane z pocztą lub też dotyczyły jej przeszłości¹.

¹ Na temat przeszłości Muzeum Poczty i Telekomunikacji zob.: T. Suma, *Straty wojenne Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Cenne, Bezcenne/Utracone” 2019, nr 3–4, s. 1–20; Tenże, *Mecenat Ministerstwa Poczty i Telegrafów nad Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie w latach 1921–1939*, „Muzealnictwo” 2020, nr 61, s. 2–9; Tenże, *Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” 2020, nr 1, s. 237–246.

Wśród przedwojennej kolekcji muzealnej, niezwykle różnorodnej i bezcennej, znajdowały się dwa obrazy Jana Rosena (1854–1936), jednego z najbardziej rozpoznawalnych malarzy polskiego pochodzenia na obczyźnie, bardzo cenionego w Polsce i nagradzanego artysty okresu międzywojennego. Oba obrazy Muzeum Poczty zakupiło do zbiorów jeszcze za życia artysty i oba znajdowały się w kolekcji muzealnej do 1940 roku. Zagięły w czasie II wojny światowej. Jeden z nich został odnaleziony po zakończeniu działań wojennych dzięki akcji rewindykacyjnej, drugi zagiął bezpowrotnie i obecnie znany jest jedynie z niezbyt udanej kopii wykonanej w 1956 roku. Oryginał pierwszego z nich i kopia drugiego przechowywane są w zbiorach Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Mowa tu o dwóch obrazach: *Generał w podróży* z 1884 r. i *Atak ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809* z 1928 roku.

Jan Rosen jest współcześnie postacią mało znaną, nieco zapomnianą i niedocenianą. W dwudziestoleciu międzywojennym natomiast był to jeden z najpopularniejszych malarzy-batalistów w Polsce, a prace artysty były chętnie kolekcjonowane. Większość obrazów Rosena zagięła w czasie II wojny światowej, nieliczne ocalałe znajdują się w kolekcjach prywatnych w Polsce, Francji, Niemczech i Rosji. Rozproszenie dorobku malarza, który większość życia mieszkał i tworzył za granicą, oraz znaczące ubytki jego dzieł, wciąż uniemożliwiają podjęcie wnikliwych badań historycznych nad twórczością Rosena. W zbiorach publicznych w Polsce znajduje się skromna liczba jego prac: dziewięć obrazów, jedna kopia oraz cztery rysunki i dwie akwarele. Przechowywane są w Muzeum Narodowym w Warszawie (pięć obrazów), Muzeum Narodowym w Krakowie (jeden obraz), Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie (jeden obraz, dwa rysunki i jedna akwarela), Muzeum Warszawy (jeden rysunek i jedna akwarela), Muzeum Narodowym w Poznaniu (jeden rysunek), Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku (jeden obraz)² oraz Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu (jeden obraz oryginalny i jedna kopia)³.

Twórczość Jana Rosena doczekała się wielu opracowań⁴. Warto podkreślić, że styl i charakter twórczości artysty ukształtowały się w wyniku podejmowanych przez niego rozległych studiów, m.in. w paryskiej École des Beaux-Arts. Największy wpływ wywarł zaś Jean-Baptista Édouard Detaille (1848–1912), francuski malarz batalista

2 Za: M. Zakrzewska, *Jan Rosen*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. 32, Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa–Wrocław 1989–1991, s. 53–56.

3 Informacja własna T.S.

4 M. Zakrzewska, dz. cyt.; W. Husarski, *Jan Rosen*, „Tygodnik Ilustrowany” 1924, nr 26, s. 4–29; W. Milewska, M. Zientara, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914–1918*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1999; *Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924*, Prezydium Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1926; D. Povinskij, *Podrobnij słovar russkich graverov*, Tipogr. Imperat. Akad. Nauk, Sankt Peterburg 1903; K. Reychman, *Szkice genealogiczne I*, Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1936, s. 91–93; J. Rosen, *Wspomnienia (1860–1925)*, spisała A. Leo, Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1933; W. Wankie, *Jan Rosen. Sylwetka*, „Tygodnik Ilustrowany” 1893, nr 19, s. 297–298; Tenże, *Jan Rosen*, „Tygodnik Ilustrowany” 1922, nr 16, s. 244–245; H. Stępień, M. Liczbińska, *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1928–1914 (materiały źródłowe)*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1994, s. 8.

tworzący dzieła wyłącznie o tematyce wojskowej zarówno historycznej, jak i jemu współczesnej⁵. Tematyka historyczna i batalistyczna stała się wiodącą treścią malarstwa Jana Rosena. W tym też motywie utrzymane są dwa obrazy znajdujące się w zbiorach Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Dorobek artystyczny malarza systematycznie prezentowany był, poczynając od okresu poprzedzającego I wojnę światową, w Galerii Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Po zakończeniu I wojny światowej artysta na pięć lat przeniósł się do Warszawy, gdzie w pierwszym roku pobytu w kraju (1921) zorganizowana została wielka wystawa jego twórczości z okazji 50-lecia działalności artystycznej. Zaprezentowano na niej 90 obrazów. Otwarcia wystawy dokonał Józef Piłsudski⁶. Trzy lata później Jan Rosen wyjechał z kraju i zamieszkał we Włoszech, skąd w 1927 r. przeniósł się z rodziną do Lwowa, gdzie zmarł w 1936 roku⁷.

Ostatnią wielką ekspozycją dorobku Jana Rosena była wystawa z 1932 r. z okazji 60-lecia pracy twórczej zorganizowana również w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Retrospektywna wystawa 83 płócien uważana była za najważniejszy pokaz twórczości artysty. Obrazy prezentowane na wystawie pochodziły w przeważającej mierze z prywatnych zbiorów. Jedynie pięć pokazanych dzieł było własnością instytucji: trzy Ministerstwa Spraw Wojskowych oraz dwa Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie⁸.

Wypożyczone na wystawę dwa obrazy z kolekcji Muzeum Poczty i Telekomunikacji były jedynymi dziełami Jana Rosena w zbiorach muzeum. W Katalogu wystawy wymienione zostały pod poz. 78 *Generał w podróży* oraz poz. 79 *Zasadzka*⁹. Obrazy te, choć o tematyce wojskowej i batalistycznej, zawierały motywy związane z pocztą, co było głównym kryterium pozyskania ich do przedwojennych zbiorów muzeum.

Pierwszy z prezentowanych obrazów zatytułowany *Generał w podróży*¹⁰ namalowany został w 1884 r. podczas pobytu artysty we Włoszech. Był bardzo popularnym dziełem Jana Rosena, często reprodukowanym w czasopiśmie, katalogach, książkach i na pocztówkach pod różnymi tytułami: *Stacja pocztowa*, *Ekscelencja w drodze* i wspomnianym *Generał w podróży*¹¹. Obraz olejny, o wymiarach płótna 94 x 147 cm prezentuje postój gen. Jana Skrzyneckiego przed stacją pocztową w Kaliszu. Dzieło jest realistyczne, wiernie oddające szczegóły umundurowania oraz wyglądu budynku pocztowego. Przedstawia gen. Skrzyneckiego wysiadającego z dyliżansu

5 A. Dulewicz, *Słownik sztuki francuskiej*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986, s. 124.

6 „Przegląd Warszawski” 1922, nr 10, s. 132–140.

7 „Kurjer Warszawski” 1936, nr 310, s. 14.

8 „Tygodnik Ilustrowany” 1932, nr 44, s. 708; *Przewodnik* 77, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Warszawa 1932, s. 9–11.

9 Tamże, s. 10.

10 Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji, sygn. MPiT/P-III-24.

11 Por. „Tygodnik Ilustrowany” 1887, nr 26, s. 12; „Przegląd Pocztowy” 1934, z. 6, s. 91. Pocztówki niedatowane, wydane w dwóch wersjach nakładem Braci Rzepkowicz w Warszawie między 1902 a 1912 rokiem. Pierwsza wersja kolorowa ze zmienioną kolorystyką, druga w sepii. Pocztówki noszą tytuł *Ekscelencja w drodze*.

pocztowego typu *Berliner Coupe*, zaprzęgniętego w czwórkę koni i stojącego przed urzędem pocztowym w Kaliszu. Budynek urzędu jest niski, z dwoma kolumnami przed wejściem, typowy dla wzorów budownictwa pocztowego z 1. połowy XIX w., z szyldem nad wejściem *Stacya pocztowa*. Karetę pocztową powozi pocztylion ubrany w charakterystyczny strój pocztowy z okresu Królestwa Polskiego. Wokół karety znajduje się pięciu żołnierzy na koniach. Generała witają dwaj urzędnicy pocztowi stojący na progu urzędu. Wydarzeniu przygląda się grupa mieszkańców w chłopskich chałatach. W tle znajdują się drewniane chałupy, wokół których zgromadzeni są mieszkańcy. Rozjeżdżona błotnista droga sugeruje czas słoty i deszczu, a drzewo umieszczone między zabudowaniami w okresie przed całkowitym zrzucając liści świadczy o porze późnojesiennej. Za karetą zbliża się do pojazdu inny urzędnik pocztowy prowadzący dwa konie na przepręg.

Dzieło Rosena do 1930 r. było własnością prywatną. Zostało odkryte przez muzealników przypadkowo w 1928 r. podczas wizyty w jednym z lokali prywatnych w Warszawie. Oferta sprzedaży obrazu do zbiorów muzeum została wówczas odrzucona przez właściciela. Kierownik muzeum, Jan Więckowski (1874–1938), rozpoczął więc starania o jego pozyskanie od samego artysty. Z zachowanej korespondencji między Więckowskim a Rosenem dotyczącej malowidła *Generał w podróży* wynika, że muzeum złożyło artyście ofertę wykonania kopii obrazu dla

Jan Rosen, *Generał w podróży*, 1884, olej, płótno, 94 x 147 cm. Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

Muzeum Poczty. W piśmie z 14 września 1928 r.¹² kierownik muzeum poprosił Jana Rosena mieszkającego we Lwowie o wycenę pracy oraz złożył zapytanie, czy artysta podjąłby się wykonania repliki dzieła dla muzeum. Cztery dni później nadeszła ze Lwowa do muzeum odpowiedź, w której malarz wyraził chęć wykonania kopii obrazu: „[...] z największą ochotą podjąłbym się wykonania repliki obrazu mojego, Jenerał w podróży”¹³. Jednocześnie poprosił o wykonanie dla niego fotografii oryginału, gdyż podróż do Warszawy w celu oględzin obrazu byłaby zbyt kosztowną i zaproponował, że obraz może wykonać nie tylko w technice pierwotnej (olej), lecz także w gwaszu oraz w dowolnym formacie. W odpowiedzi na list Rosena kierownik muzeum napisał w liście z 26 września 1928 r., że muzeum pragnie posiadać obraz wykonany techniką olejną, jak w oryginale, odrzucił propozycję wykonania kopii w innej technice i zaproponował pomoc Stanisława Ejsmonda (1859–1931), malarza i członka Rady Muzealnej, w wykonaniu możliwie wiernych i szczegółowych rysunków warsztatowych oraz skreślenia opisu kolorystycznego ułatwiającego namalowanie dzieła. „Kładziemy specjalny nacisk na to – pisał Więckowski do Rosena – aby wszelkie szczegóły obrazu dotyczące karety pocztowej i ubioru pocztarka tak w rysunku, jak i w barwie były ściśle historyczne”¹⁴. Jednocześnie Więckowski poinformował, że ze względu na brak dostatecznych funduszy godzi się, by obraz został namalowany w wymiarach o połowę mniejszych niż oryginał. Jan Rosen odpowiedział na list 11 października. Nadal podtrzymał chęć wykonania repliki obrazu, zgodził się na technikę malarstwa olejnego i zaproponował: za wykonanie obrazu o wymiarach oryginalnych – 5000 zł, za wersję zmniejszoną do trzech czwartych oryginału – 4000 zł lub zmniejszoną o połowę – 3000 zł.¹⁵ Negocjacje muzeum z Janem Rosenem zakończyły się w 1929 r. z powodu odrzucenia przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów prośby Jana Więckowskiego o sfinansowanie zakupu kopii obrazu. Kopia obrazu nigdy nie została wykonana.

Reprodukcje obrazu Jana Rosena Jenerał w podróży na pocztówkach, druk, między 1902 a 1912 r., Bracia Rzepkowicz, Warszawa.

Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

12 Archiwum Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu (dalej: AMPiT), sygn. 1/176, k. 51.

13 Tamże, k. 53–54.

14 Tamże, k. 55. „Pocztarka” [pisownia oryginalna] – chodzi tu o pocztyliona siedzącego na dyliżansie.

15 Tamże, k. 56.

Sprawa obrazu powróciła dwa lata później. Tym razem starano się o pozyskanie do zbiorów oryginału. Ostatecznie obraz został zakupiony przez Muzeum Poczty i Telekomunikacji od ostatniego właściciela, niejkiej p. Jakowickiej z Warszawy, 8 października 1930 r. za cenę 6000 zł. wyasygnowaną przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów¹⁶. Od tego czasu pozostaje w Muzeum.

Drugim dziełem Jana Rosena, prezentowanym na wystawie w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w 1932 r., a pochodzącym z ówczesnych zbiorów Muzeum Poczty i Telekomunikacji, był obraz zatytułowany *Atak ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809*. W Katalogu wystawy zapisany został błędnie pod nazwą *Zasadzka*. Przedstawiał karetkę pocztową zaprzężoną w dwójkę koni wyjeżdżającą z lasu i zaatakowaną przez oddział ułanów. Kareta otoczona jest przez jedenastu żołnierzy, między końmi stoi pocztylion z podniesionymi rękami. Scena namalowana została w jasnych, pastelowych kolorach. Obraz został wykonany gwaszem w 1928 r., w wymiarach 100 x 70 cm i oprawiony w skromną ramę¹⁷.

W latach 1928–1931 obraz znajdował się w pracowni Jana Rosena we Lwowie. Można jedynie przypuszczać, że powstał z myślą o późniejszej sprzedaży go Muzeum Poczty i Telekomunikacji, po sfinalizowaniu zakupu obrazu *Generała w podróży*. Możliwe, że miał być drugą propozycją tematu pocztowego w malarstwie Rosena potencjalnie przedstawioną muzeum. Na tę tezę nie ma jednak potwierdzającej dokumentacji. Jak wiadomo, wykonanie repliki obrazu nie doszło do skutku, nowy obraz zaś pozostał we lwowskiej pracowni artysty i nigdy nie był wystawiany. Warto nadmienić, że jedynie trzy obrazy Jana Rosena były tematycznie związane z motywem pocztowym: prócz opisywanych w tym artykule dwóch wizerunków będących w posiadaniu muzeum, artysta namalował w 1891 r. niewielkich rozmiarów widok *Spotkanie na drodze dyliżansu* (olej, płótno, 1891, 51 x 87 cm) znajdujący się od 1892 r. w różnych zbiorach prywatnych (obecnie w Polsce), na którym umieścił identyczny z tym na obrazie *Generał w podróży* dyliżans pocztowy napotkany na polnej drodze przez jadącego na koniu mężczyznę. Obraz ten był nieosiągalny dla muzeum, gdyż do 1939 r. nie został wystawiony na sprzedaż, ani też nie był wypożyczany na żadną wystawę malarstwa.

Obraz *Atak ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809* muzeum Poczty i Telekomunikacji zakupiło od Jana Rosena 18 maja 1931 r. za 2000 zł.¹⁸ Oferta sprzedaży gwaszu została przedstawiona przez twórcę 12 marca 1931 roku. Muzeum od razu wyraziło chęć zakupu dzieła, jednak o jego nabyciu do kolekcji muzealnej miała zdecydować Komisja Zakupów oraz Ministerstwo Poczty i Telegrafów finansujące nabytki muzealne¹⁹. Miesiąc

¹⁶ AMPiT, sygn. 1/7, k. 12. Obraz został wpisany do inwentarza muzealnego pod sygn. XIII/2062.

¹⁷ Tamże, k. 14.

¹⁸ AMPiT, sygn. 1/177, k. 95. Obraz został wpisany do inwentarza muzealnego pod sygn. XIII/2064.

¹⁹ O mecenacie Ministerstwa Poczty i Telegrafów zob. T. Suma, *Mecenat...*, dz. cyt.

później zebrała się Komisja Zakupów Muzeum pod przewodnictwem kustosza Włodzimierza Polańskiego (1878–1944), która jednogłośnie zdecydowała o konieczności nabycia obrazu do zbiorów. Sprawę następnie przesłano do akceptacji ministerstwu, które zezwoliło na dokonanie zakupu i wyasygnowało potrzebną na ten cel kwotę. O decyzji ministerstwa Muzeum zostało poinformowane pisemnie 12 maja 1931 roku. Sześć dni później dokonano zakupu, a autor podpisał rachunek²⁰. Obraz znalazł się w zbiorach Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie, gdzie pozostawał do 1940 roku.

Oba obrazy Jana Rosena stały się ozdobą kolekcji muzealnej. Urozmaicały wystawę stałą w Sali Historycznej do 1939 r. dzięki czemu można było je oglądać podczas zwiedzania muzeum. Pozostały tam do wybuchu II wojny światowej. We wrześniu 1939 r. zostały zabezpieczone i spakowane do skrzyń wraz z pozostałymi eksponatami w celu ich ochrony przed działaniami wojennymi. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Warszawy Muzeum Poczty i Telekomunikacji zostało administracyjnie podporządkowane nowoutworzonej Deutsche Dienstpost Osten²¹. Oznaczało to, że zbiory muzealne stają się własnością III Rzeszy, która ma prawo dysponowania nimi według własnego uznania. Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji przeznaczone zostały do wywiezienia do Reichspostmuseum w Berlinie. Na początku lipca 1940 r. Gestapo wydało polecenie natychmiastowego zinwentaryzowania zbiorów muzealnych na podstawie ocalałych kartotek muzealnych. Do pracy nad inwentaryzacją

Ekspozycja stała w Muzeum Poczty i Telekomunikacji, fot. lata 30. XX wieku. W głębi, po prawej, obraz Generał w podróży.

Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

20 AMPiT, sygn. 1/7, k. 14; sygn. 1/177, k. 92–95.

21 O szczegółach akcji zabezpieczeniowej prowadzonej w Muzeum oraz rewindykacji zbiorów Muzeum Poczty i Telekomunikacji zob. T. Suma, *Straty wojenne...*, dz. cyt., s. 9.

władze niemieckie zatrudniły ostatniego przed wojną kustosa muzeum, Włodzimierza Polańskiego oraz dwóch pracowników: Wandę Kalinowską i Romanę Skoczyńską. Niebawem włączono do zespołu jeszcze dwie osoby spoza muzeum: Leona Leligdowicza i maszynistkę o nieznanym nazwisku. Wykazy eksponatów sporządzono w ciągu dwóch tygodni, w czterech egzemplarzach. Jeden z nich zachował się i jest przechowywany w zbiorach Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu²². Spis inwentarzowy potwierdza istnienie obu obrazów w zbiorach muzealnych przygotowanych do wywiezienia w głąb Rzeszy: „General in der Reise – Oelbild vom J. Rosen” oraz „Aufhaltung einer Post Kutsche durch polnische Patrouille – Gussch vom J. Rosen”²³.

22 lipca 1940 r., decyzją władz niemieckich w Berlinie Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie zostało zamknięte, większość zbiorów zaś wywieziono zgodnie z wcześniejszymi założeniami. Niewielka ich część, nie przedstawiająca dla władz niemieckich większej wartości, pozostała w siedzibie Muzeum, a wśród nich kolekcja malarstwa polskiego. Zbiory te uległy rozproszeniu w wyniku systematycznie dokonywanych kradzieży przez niemieckich urzędników administracyjnych oraz przypadkowe osoby. W ten sposób zaginęła część kolekcji obrazów i grafiki o tematyce pocztowej. Adolf Schöpp (1892–1970), przedwojenny wicekustosz muzeum, wspominał po latach: „[...] miarowo zaczęło się zabieranie sprzętów i obiektów przez różnych dygnitarzy do celów służbowych, a raczej dekoracyjnych swoich biur i pomieszczeń służbowych. [...] Zabierano cenne obrazy wykonane przez artystów malarzy, jak Kędzierskiego, Ejsmonda, Rosena, Stryjeńską i innych, wiele sztychów i reprodukcji angielskich, francuskich, krajowych itp., do dekoracji biur różnych leiterów, dyrektorów, świetlic, siłowni i innych pomieszczeń”²⁴. Nie sposób ustalić dokładnej daty zaginięcia obu obrazów Jana Rosena skradzionych z muzeum. Z notatki Adolfa Schöppa wynika, że musiało to mieć miejsce w 1940 r. lub najpóźniej w 1941 roku.

Po zakończeniu działań wojennych rozpoczęła się akcja rewindykacji utraconych dzieł sztuki prowadzona przez Biuro Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych przy Prezydium Rady Ministrów w Warszawie. W jej wyniku Muzeum Poczty i Telekomunikacji odzyskało znaczącą część zbiorów, jednakże duża ich część bezpowrotnie zaginęła. Adolf Schöpp, który był pierwszym po zakończeniu działań wojennych organizatorem muzeum, wymieniał z pamięci prawie tysiąc eksponatów i „nieokreśloną liczoną w milionach” kolekcję znaczków pocztowych²⁵. Wśród utraconych muzealiów znajdowało się 31 sztuk obrazów i rycin, w tym oryginalny obraz Jana Rosena Atak ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809. Obraz ten nigdy nie został odnaleziony. Nieznane są jego losy, dlatego trudno choćby przypuszczać, czy w ogóle przetrwał. W zbiorach Muzeum Poczty i Telekomunikacji we

22 Inwentarz rozproszony pod sygn. AMPiT: 1/167, 1/204, 1/205, 1/206, 1/331, 1/342 do 1/347, 1/462 do 1/480, 1/549, 1/550, 1/660.

23 AMPiT, sygn. 1/476, k. 1.

24 A. Schöpp, *Muzeum Poczty i Telekomunikacji po wojnie*, „Pocztą” 1946, nr 3, s. 9.

25 Tamże.

Jerzy Śnieżko, kopia obrazu Jana Rosena z 1928 r. *Atak ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809*. 1956, gwasz, płótno, 100 x 70 cm.

Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

Wrocławiu znajduje się obecnie jego kopia wykonana w 1956 r. przez młodego artystę plastyka, absolwenta wrocławskiej Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych (obecnie ASP) i pracownika Muzeum Poczty i Telekomunikacji w latach 1956–1965, Jerzego Śnieżkę (ur. 1926)²⁶. Obraz został namalowany na zlecenie Muzeum Poczty i Telekomunikacji w pierwszym roku jego działalności we Wrocławiu²⁷. Niestety nie udało się ustalić, na jakiej podstawie Jerzy Śnieżko namalował obraz i skąd posiadał wizerunek dzieła. W muzeum nie ma i w 1956 r. nie było przedwojennej fotografii obrazu. Przeprowadzona kwerenda materiałów opublikowanych w celu znalezienia podobizny obrazu również nie przyniosła rezultatów.

Inną historię miał drugi obraz Jana Rosena *Generał w podróży*. Nie ustalono jego losów w czasie wojny. Nie wiadomo, w jakim konkretnym miejscu się znajdował i w czym był posiadaniu. Jak pisał cytowany Adolf Schöpp,

²⁶ Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji, sygn. MPiT/P-III-180.

²⁷ Muzeum znajdowało się do 1950 r. w Warszawie. Zostało zlikwidowane decyzją władz państwowych, a następnie reaktywowane we Wrocławiu w 1956 roku.

obraz został pozostawiony w siedzibie muzeum przez Niemców i ukradziony przez urzędników do wystroju wnętrz administracyjnych. Dzięki temu ocalał. Zniszczony i zaniedbany powrócił do muzeum zaraz po wojnie i był jednym z pierwszych eksponatów odzyskanych przez muzeum. Wymieniony jest w sporządzonym w 1946 r. spisie eksponatów odnalezionych na terenie Warszawy²⁸. Spis ten był skrupulatnie prowadzony i uzupełniany w latach 1946–1950. Do końca prowadzonej ewidencji nie zapisano w nim istnienia *Ataku ułanów na karetkę pocztową austriacką około roku 1809*.

Literatura:

Dulewicz A., *Słownik sztuki francuskiej*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986.

Husarski W., *Jan Rosen*, „Tygodnik Ilustrowany” 1924, nr 26, s. 4–29.

Milewska W., Zientara M., *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914–1918*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1999.

Order Odrodzenia Polski. Trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924, Prezydium Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1926.

Povinskij D., *Podrobnij słovar russkich graverov*, Tipogr. Imperat. Akad. Nauk, Sankt Peterburg 1903.

Przewodnik 77, Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, Warszawa 1932.

Reychman K., *Szkice genealogiczne I*, Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1936.

Rosen J., *Wspomnienia (1860–1925)*, spisała Anna Leo, Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1933.

Schöpp A., *Muzeum Poczty i Telekomunikacji po wojnie*, „Pocztą” 1946, nr 3, s. 9–10.

Stępień H., Liczbińska Maria, *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1928–1914 (materiały źródłowe)*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1994.

Suma T., *Mecenat Ministerstwa Pocht i Telegrafów nad Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie w latach 1921–1939*, „Muzealnictwo” 2020, nr 61, s. 2–9.

Suma T., *Straty wojenne Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu*, „Cenne, Bezcenne/Utracone” 2019, nr 3–4, s. 1–20.

Suma T., *Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” 2020, nr 1, s. 237–246.

Wankie W., *Jan Rosen. Sylwetka*, „Tygodnik Ilustrowany” 1893, nr 19, s. 297–298.

Wankie W., *Jan Rosen*, „Tygodnik Ilustrowany” 1922, nr 16, s. 244–245.

²⁸ AMPiT, sygn. 1/482, k. 95.

Zakrzewska M., *Jan Rosen*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. 32, Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa–Wrocław 1989–1991, s. 53–56.

„Kurjer Warszawski” 1936, nr 310 [Nekrologi Jana Rosena]

„Tygodnik Ilustrowany” 1932, nr 44.

„Tygodnik Illustrowany” 1887, nr 26.

DR TOMASZ SUMA

historyk i muzealnik, doktor nauk humanistycznych, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Wrocławskiego, adiunkt w Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu; autor publikacji z zakresu historii społecznej XIX w., muzealnictwa, dziejów polskiej poczty i ekslibrisoznawstwa. W badaniach naukowych koncentruje się nad dziejami polskiego kolekcjonerstwa prywatnego i publicznego, proveniencją zbiorów muzealnych i historią polskiej poczty.